

Psykologi C - Valgfag

Vejledning/Råd og vink

Undervisningsministeriet
Kontor for gymnasiale uddannelser 2014

Alle bestemmelser, der er bindende for undervisningen og prøverne i de gymnasiale uddannelser, findes i uddannelseslovene og de tilhørende bekendtgørelser, herunder læreplaner. Denne Vejledning/Råd og vink indeholder forklarende kommentarer til nogle af disse bestemmelser, men indfører ikke nye bindende krav. Desuden gives eksempler på god praksis samt anbefalinger og inspiration, og den udgør dermed et af ministeriets bidrag til faglig og pædagogisk fornyelse. Citater fra læreplanen er anført i kursiv.

Indholdsfortegnelse

1. Identitet og formål.....	2
Indledning	2
1.1 Identitet	2
1.2 Formål	2
2. Faglige mål og fagligt indhold	2
2.1 Faglige mål.....	2
2.2 Kernestof.....	4
2.3 Det supplerende stof.....	7
3. Tilrettelæggelse	7
3.1 Didaktiske principper	8
3.2 Arbejdsformer	9
3.3 It	10
3.4 Samspil med andre fag.....	11
3.5 Undervisningsmaterialer	12
3.6 Skitse til en årsplan	13
4. Evaluering	15
4.1 Løbende evaluering.....	15
4.2 Prøveformer	16
4.3 Bedømmelseskriterier	19

1. Identitet og formål

Indledning

Læreplanen for undervisning i psykologi C er fælles for alle gymnasiale uddannelser. De faglige mål, som er kompetencemål, er styrende for undervisningen, og kernestof og supplerende stof udgør fagets genstandsområde til realisering af de faglige mål. I forbindelse med undervisningens tilrettelæggelse kan undervisningen tones, så den tilgodeser profilerne for de enkelte gymnasiale uddannelser.

1.1 Identitet

Om fagets identitet siger læreplanen, at *”psykologi er videnskaben om, hvordan mennesker sanser, tænker, lærer, føler, handler og udvikler sig universelt og under givne livsomstændigheder. Den videnskabelige psykologi bruger naturvidenskabelige, samfundsvidenskabelige og humanistiske metoder, og resultaterne fra forskningen anvendes i mange forskellige sammenhænge til forståelse af mennesket. Fagets historiske baggrund indeholder filosofisk og videnskabelig teoridannelse. Psykologi i de gymnasiale uddannelser omfatter nyere forskning og teoridannelse indenfor socialpsykologi, udviklingspsykologi, områderne kognition og læring samt personlighed og identitet”*.

Den moderne videnskabelige psykologi er ofte tværvideenskabelig. Den kan ikke nødvendigvis defineres som enten humanistisk, samfundsvidenskabelig, sundhedsvidenskabelig eller naturvidenskabelig. Derfor har faget i gymnasiet rige muligheder for at indgå i forskellige former for samspil med andre fag.

Psykologien genstandsfelt er stort, men med baggrund i de faglige mål er der udvalgt nogle videnskabelige discipliner og fagområder, markeret som kerne- og supplerende stof, som afgrænser undervisningsfaget på det gymnasiale niveau. Det er således en afgrænsning, at psykologi i de gymnasiale uddannelser omfatter nyere forskning og teoridannelse. Hermed menes, at undervisningen i det væsentligste centrerer sig om forskning og teori, der kan belyse aktuelle psykologiske forhold. Dette ekskluderer imidlertid ikke ældre teoridannelser, som har vist sig forklaringsdygtig, eller som er relevant i samspil med andre fag.

Psykologi i gymnasiet er et videns- og dannelsesfag, der afgrænser sig fra terapi og psykiatri.

1.2 Formål

Fagets formål er at give eleverne kompetencer til at analysere og reflektere over psykologiske relationer og fænomener med et fagligt begrebsapparat, samt til at forholde sig kritisk til psykologisk viden, fx psykologiske teorier og deres forklaringsværdi. Psykologi har et studieforbereende formål, idet faget bringer eleverne indsigt i kognition og læring, der gør dem i stand til at reflektere over egne læreprocesser. Desuden har faget et almindendannende formål, idet viden om genstandsfeltet bidrager til udvikling af mellemmenneskelig forståelse og respekt.

Undervisningen tager udgangspunkt i psykologien som et videnskabeligt fag, hvor der til belysning af problemstillinger kan gives flere psykologisk videnskabelige forklaringer. Der er derfor tale om et fag med teoripluralitet.

2. Faglige mål og fagligt indhold

2.1 Faglige mål

De faglige mål beskriver de psykologifaglige kompetencer, eleverne bør opnå som et resultat af den gennemførte undervisning.

I forbindelse med undervisningens tilrettelæggelse, skal man være opmærksom på, at det primært er de faglige mål der styrer planlægning af undervisningen, og ikke først og fremmest kernestoffet med det supplerende stof.

De faglige mål er følgende:

- *”eleverne skal kunne demonstrere et bredt kendskab til fagets stofområder, primært i forhold til det normalfungerende menneske”*. Dvs., at eleverne skal kunne vise, at de har kendskab til kernestoffet i overensstemmelse med den vægtning, der i undervisningen er foretaget inden for de forskellige områder og vise, at de har opnået en bred viden med en vis faglig fordybelse. Ved det normalfungerende menneske forstås i denne forbindelse et menneske, der ikke er psykisk syg ud fra diagnostiske kriterier for fx skizofreni og depression.
- *”eleverne skal kunne redegøre for centrale psykologiske teorier og undersøgelser”*. Det betyder, at eleverne skal bringes frem til at kunne vise, at der til belysning af problemstillinger kan gives flere psykologisk videnskabelige forklaringer. Disse kan være karakteriseret ved fællestræk eller divergerende syn på genstand, metode og teori. Med centrale psykologiske teorier menes der nyere psykologiske teorier. Dvs. den ældre psykoanalytiske udviklingsteori falder uden for centrum, men den kan bruges til at holde op imod en forklaring af det moderne menneske. Nyere psykologiske teorier består væsentligst af mini-teorier formuleret på baggrund af empiriske undersøgelser. Der gives ikke længere én teori, som har patent på at forklare mennesket. Nyere psykologiske teorier er typisk empirisk baserede.
- *”eleverne skal kunne udvælge og anvende psykologisk viden på konkrete problemstillinger og aktuelt stof”*. Læreplanen lægger op til at eleverne selv skal udvælge og anvende psykologisk viden bl.a. på aktuelt stof. Der er således et tydeligt aktualitetskrav til undervisningen, som indebærer, at de psykologiske forhold, der gøres til genstand for undervisningen, i det væsentligste er nutidige og autentiske, samt et krav om at benyttet teoristof har en forklaringsværdi i forhold til nutidige forhold. Dertil kommer, at *”eleverne skal kunne forholde sig kritisk til disse på et fagligt grundlag”*. Det indebærer, at eleverne skal kunne forholde sig til den anvendte psykologiske viden, fx i forhold til teoriens forklaringsværdi som beskrevet ovenfor, eller at de er i stand til at inddrage alternative forklaringer. Kort sagt skal eleverne på et fagligt grundlag fx være i stand til at forholde sig til, at ikke alle forklaringer er lige gode, eller at en teori som kan forklare alt er en såkaldt "gummiteori".
- *”eleverne skal kunne inddrage forskellige perspektiver til forklaringen af psykologiske problemstillinger”*. Det betyder, at eleverne skal kunne belyse, at der til en problemstilling kan gives flere forskellige forklaringer, og at disse forklaringer evt. kan have baggrund i forskellige paradigmatisk opfattelser af det pågældende forhold eller at empiriske undersøgelser om det samme kan nå frem til forskellige konklusioner.
- *”eleverne skal demonstrere et elementært kendskab til fagets forskningsmetoder og etiske problemstillinger i psykologisk forskning samt kunne skelne mellem hverdagspsykologi og videnskabelig baseret psykologisk viden”*. Den videnskabelige psykologi anvender forskellige videnskabelige metoder, og det vil være en naturlig del af undervisningen at inddrage elementær viden om metoder, når der arbejdes med empiriske undersøgelser, fx fra Forskningsnyt. Fx vil det være naturligt at diskutere observation som empirisk metode i forbindelse med en diskussion af Daniel Sterns syn på udviklingen af selvet, den eksperimentelle metode i forbindelse med Stanley Milgrams undersøgelse af autoritet og lydighed, interviewmetoden i forbindelse med Levinsons udviklingsteori, eller det kognitive interview inden for vidnepsykologien osv. Det vil også være passende at diskutere etiske aspekter i psykologisk forskning. En sådan basal indsigt i den videnskabelige psykologiske metoder vil fremme erkendelse af væsentlige forskelle mellem forskningsbaseret viden og den hverdagspsykologiske forståelse af psykologiske fænomener.

- ”*eleverne skal kunne vurdere betydningen af kulturelle faktorer i forhold til menneskets adfærd*”. Hermed menes, at eleverne skal bringes til at kunne identificere og diskutere betydning af kulturelle faktorer såsom kulturelle normer og subkulturel identitet for menneskelige handle- og oplevelsesmønstre, såvel som hvordan mennesker gennem de selv samme handle- og oplevelsesmønstre skaber kultur. De kulturelle faktorer set i forhold til menneskers adfærd kan også belyses ved at sammenligne handle- og oplevelsesmønstre i forskellige kulturer.
- ”*eleverne skal kunne formidle psykologisk viden med et fagligt begrebsapparat på en klar og præcis måde*”. Eleverne skal bringes i stand til at sprogliggøre deres faglige kompetencer med brug af fagligt relevante begreber og kunne formidle faglig viden til 3. person på en sammenhængende måde. Der er tale om en formidlingskompetence, der løbende bør udvikles, og den peger frem mod en faglig evaluering.

2.2 Kernestof

Til kernestoffet hører socialpsykologi, udviklingspsykologi, kognition og læring, personlighed og identitet. I læreplanen er der for hvert af kernestoffets delområder med stikord angivet nogle underemner, som undervisningen skal omfatte. Idet man løbende skal være opmærksom på at inddrage eleverne i tilrettelæggelsen og planlægningen af undervisningen, er det oplagt, at nogle af disse underemner vil være genstand for en større fordybelse end andre. Hvis psykologi læses som studieretningsfag tones kernestoffet ligeledes herefter i det omfang det er muligt.

Undervisningens indhold og tilrettelæggelse er primært styret af de faglige mål, der er formuleret i læreplanenes afsnit 2.1, hvorfor der fx ikke nødvendigvis er tale om, at behandlingen af hvert enkelt underemne skal være af en sådan karakter, at der kan formuleres selvstændige eksamensspørgsmål i det.

Undervisningen bør tilrettelægges tematisk, således at kernestoffets emner og underemner, sammen med det supplerende stof, er behandlet, når undervisningen afsluttes. Temaer vil således ofte inddrage stof og på tværs af kernestoffets områder.

I det følgende gives der en redegørelse for det mulige indhold af kernestoffet. Af hensyn til overskueligheden er hvert enkelt kernestofområde beskrevet hver for sig.

Socialpsykologi

- *Gruppepsykologiske processer og social indflydelse*
- *Stereotyper og fordomme.*

Socialpsykologien hviler på antagelsen om, at et individ altid skal forstås i forhold til andre, og at menneskers tænkning, adfærd og erfaring udvikles i et samspil med en bestemt social og kulturel kontekst. Et vigtigt fokuspunkt under socialpsykologi er den sociale gruppe, dvs. hvordan individer i en gruppe påvirker hinanden, samt hvordan grupper opfatter hinanden og interagerer fx i forhold til konflikt og konfliktløsning. Ligeledes lægger læreplanen op til, at der skal arbejdes med, hvordan mennesker har indflydelse på hinanden. Den sociale indflydelse – eller påvirkning - har stor betydning i forklaringer af fx gruppepres i helt almindelige hverdagssituationer, fx i skolen, på arbejdspladsen, i familien, i mere ekstreme situationer som krig eller i forhold til kultur. Den sociale kontekst, personlighed, individuelle forestillinger om sociale roller eller angst for autoriteter er mulige teoretiske indfaldsvinkler i arbejdet med social indflydelse.

Området social kognition har som genstandsområde, hvordan det enkelte menneske opfatter omverdenen (perception) og forklarer, hvorfor andre mennesker handler, som de gør (attribution). Vores egne mentale forestillinger, fx i form af kognitive skemaer om verden, dannes i løbet af opvæksten og livet igennem, og de bliver en del af vores mentale beredskab fx i form af implicitte person-

lighedsteorier, som gør det muligt for os at forudsige, hvad der sker i bestemte situationer, og hvad vi kan forvente af bestemte mennesker uden at skulle bruge mental energi på det. Menneskers sociale kognition er ikke specielt rationelt funderede. Mange af disse processer er mere eller mindre automatiske, og dermed er grunden lagt til evt. stereotype forestillinger og fordomme, som igen og igen bekræftes, fordi de er indlejrede i vores psyke, og vi har en ubevidst tendens til at søge bekræftelse på disse (bekræftelsestilbøjelighed, konformisme eller kognitiv konsonans). Dette kan fx være tilfældet i forholdet mellem forskellige grupper, fx fan-grupper, grupper af forskellig kulturel baggrund eller mellem de to køn, hvor stereotype opfattelser baseret på sociale normer kan være med til at forhindre et ligeværdigt samvær.

Udviklingspsykologi

- *Menneskets udvikling i et livslangt perspektiv, herunder betydningen af arv, miljø og kultur*
- *Omsorg, sårbarhed og resiliens.*

Udviklingspsykologien omfatter menneskers emotionelle, kognitive, og sociale udvikling fra fødsel til alderdom med inddragelse af arv, miljø og kultur.

Menneskers psykiske udvikling kan ses i forhold til begreber som udvikling kontra stagnation, identitet og integritet samt omsorg for sig selv og andre. Menneskelivet omfatter både negative og positive oplevelser, og de udgør samlet udviklingsmuligheder og risikofaktorer for den enkelte. Det vil være naturligt at inddrage biologiske faktorer i den enkeltes udvikling på samme måde, som det vil være naturligt at inddrage sociokulturelle faktorerens betydning.

Arbejdet med udvikling kan illustrere børn og unges gradvise udvikling af erkendelse og tænkning, fx kan børns leg og sprogtilegnelse tydeliggøre sammenhængen mellem barnets erkendelsesverden og evne til at internalisere omverdenens påvirkninger. Som kontrast kan fejludviklingens psykologi inddrages.

Familiens og kulturens betydning for udvikling, fx til belysning af sårbarhed versus resiliens, kan omfatte psykologisk viden om tilknytning, normer, omsorgssvigt, social arv og mønsterbrud.

Kønssforskelle belyst ud fra universelle og kulturspecifikke forhold kan omfatte forklaringer på kønnenes rolle i samfundet. Her kan biologiske såvel som socialkonstruktivistiske synspunkter indgå i en argumentation, ligesom principper for børneopdragelse kan indgå.

Udvikling af identiteten i ungdomsfasen er et centralt tema, hvor forskellige psykologiske problemstillinger i de unges liv og erfaringsverden belyses. Begreber som selvværd og selvtillid fra kernestoffet om personlighed og identitet kan relateres til unges selv billede og til forklaringsmodeller på forskellige former for adfærd som fx betydning af venskaber og de sociale medier, stofmisbrug og alkoholmisbrug.

Udvikling og omsorg kan også tages op i forhold til ældre og ensomme fx i forhold til brug af dyr og robotter i plejesektoren

Undervisningen kan tilrettelægges, så en enkelt livsperiode behandles særligt indgående.

Kognition og læring

- *Psykologiske, sociale og kulturelle forholds betydning for læring, intelligens, motivation og hukommelse*
- *Perceptionens og tænkningens betydning for menneskets forståelse af omverden.*

Undervisningen i kognition og læring er tæt forbundne og kan ses ud fra en sammenhængende betragtning eller hver for sig. Kognitionspsykologien belyser kognitive processer såsom sansning og perception, hukommelse, tænkning samt sprog ligesom den moderne kognitionsforskning beskæftiger sig med menneskets evne til at bearbejde information bevidst eller ubevidst. Det er vigtigt at være opmærksom på de kognitive processers biologiske fundament, hvorfor neuropsykologiske

teorier om hjernen og hjerneprocesser er relevante at inddrage. Tænkning foregår ikke i et vakuum, men er påvirket af både personlige faktorer og den sociale og kulturelle kontekst individer lever i. Det kan derfor være relevant at se på, hvad der påvirker henholdsvis motivation, læring og hukommelse, ligesom arbejde med intelligens kan medvirke til en større forståelse af kognition og erkendelse. Det kan anbefales at betragte intelligensforhold ud fra fx en udviklingspsykologisk, en socio-kulturel, en samfundsmæssig og en naturvidenskabelig synsvinkel, alt efter hvilken tematisk tilrettelæggelse af undervisningen, man vælger.

Teori om hukommelse danner baggrund for forståelse af væsentlige aspekter ved kognition og læring, bl.a. i forhold til arbejdshukommelse og konsekvensen af det konstante bombardement af sanser pga de moderne teknologier og sociale medier. Der kan ligeledes arbejdes med, hvordan kognitive repræsentationer har indflydelse på fx perception, hukommelse, selvopfattelse og fortolkning af omverdenen. Indsigt heri kan danne baggrund for forståelse af fx uhensigtsmæssige tankemønstre og ændring af adfærd, hvor det kunne være ønskeligt. Emnet er velegnet til empiriske øvelser, ligesom det kan forene naturvidenskabelige og humanistiske metoder.

Læring kan defineres som en relativ permanent ændring af adfærd eller holdninger på baggrund af tidligere erfaring, og læring kan fx beskrives på biologiske, kognitive, og adfærdsmæssige niveauer. Motivation til læring og læreprocessen som sådan inddrager faktorer såsom kognition, kulturelle normer, evne til selvregulering, motivationsteorier og samspillet med andre. Det kan fx være hensigtsmæssigt at arbejde med læring, kognition og motivation ud fra moderne forskning om unges motivation og trivsel.

Læring kan med fordel ses i forhold til elevernes egen uddannelsessituation. Det betyder at man kan arbejde med individuelle forskelle med hensyn til motivation og læring, fx kognitiv stil, selvopfattelse, betydning af feedback, kulturelle normer og forventninger samt læringsmiljøets betydning for den enkelte. Metakognition indgår i undervisningen og medvirker til at bevidstgøre eleverne om hensigtsmæssige og uhensigtsmæssig læringsadfærd i forhold til at opnå de relevante studiekompetencer. I den forbindelse kan det også være relevant at fokusere på, hvorfor læring udebliver. Opmærksomhed på forhold, der øver modstand mod læring og at kunne overvinde disse, er en væsentlig læringskompetence. Forskellen på læring og undervisning samt forskellige læringsniveauer i relation til kompetencer og lærer-/ elevroller kan skabe bevidstgørelse og muligheder for udviklingen af studiekompetence og evnen til at lære i forskellige situationer.

Personlighed og identitet

- *Selv, identitet og personlighed*
- *Individuelle forskelle i livsstil og håndteringen af udfordringer, herunder stress og coping.*

Området personlighed og identitet kan være vigtige elementer i forståelsen af, hvorfor mennesker handler, som de gør. Der kan fokuseres på menneskers forskellige måder at agere på, således at undervisningen skaber forudsætning for at håndtere mangfoldighed og anderledeshed, hvorved den sociale kompetence styrkes.

Teorier der omhandler selv, identitet og personlighed kan inddrages til belysning af ligheder og forskelle mellem mennesker såvel som den enkeltes individuelle og unikke karakter. Undervisningen kan inddrage teori om selvet og selvopfattelsens betydning for individet, fx hvordan selvet opbygges, og hvad andre mennesker betyder i den proces. Hvordan mennesket forsøger at beskytte selvet, fx gennem brug af forsvarsmekanismer, og hvad selvværd og selvtillid kan betyde for den enkeltes trivsel og læring. Der kan også arbejdes med selvscenesættelse og selvudvikling.

Identitet kan bl.a. ses i forhold til den enkelte som individ og i forhold til sociale grupper og omfatte teorier fra kulturpsykologien vedr. individualistiske og kollektivistiske kulturers opfattelse af selvet

og identiteten. Identitet kan fx være personlig identitet, social identitet, kønsidentitet, seksuel identitet, kulturel identitet og andre delidentiteter. I denne sammenhæng er kulturelle forholds indvirkning på individets selvopfattelse og opfattelse af andre oplagte at inddrage i et samfundshistorisk perspektiv, hvor relevant materiale anvendes til at eksemplificere forskelle og til at fremme kulturforståelsen hos eleverne.

De individuelle forskelle i livsstil og håndtering af udfordringer i tilværelsen lægger op til, at også biologiske teorier fx om hormoner, hjernens funktion og følelsernes biologiske grundlag kan inddrages. Det kan være med til at give eleverne et bredt funderet kendskab til, hvordan krop og psyke spiller sammen. Psykosomatiske symptomer kan fremkaldes af bl.a. stresspåvirkninger, der kan komme til udtryk gennem søvnbesvær, forhøjet blodtryk og koncentrationsbesvær osv. Det kan derfor være en fordel at arbejde med, hvordan personers forskellige livsstil kan påvirke den enkeltes sundhedstilstand og selvopfattelse og hele livssituation. Coping er et begreb som bruges i forbindelse med krise- og stresshåndtering, og det kan være nyttigt at inddrage for at belyse, hvordan forskelle i håndtering af forskellige udfordringer i tilværelsen kan udspringe af personlighedsforskelle, ligesom man kan arbejde med muligheder for at nedbringe stress hos den enkelte, fx gennem mindfulness.

I et forløb om identitet kan hukommelsens rolle i identitetsdannelsen også inddrages, forstået på den måde, at hukommelsen spiller en afgørende rolle i vores opfattelse af, hvem vi er, hvad vi kan osv. Det bliver særlig klart, når nedbrydning af hjernen forårsager tab af hukommelse i forbindelse med fx demens eller Alzheimer og resulterer i, at individet ikke bare mister viden om ting, men også viden om egen identitet. 'Identitetsskift' kan være en anden vej til at udforske, hvad man forstår ved identitet, fx i forbindelse med indtræden i kultur, militante bevægelser eller kønsskifteoperationer.

2.3 Det supplerende stof

I læreplanen står der, at *"eleverne vil ikke kunne opfylde de faglige mål alene ved hjælp af kernestoffet. Det supplerende stof i faget psykologi, herunder det eventuelle samspil med andre fag, skal perspektivere og uddybe kernestoffet og i det hele taget udvide den faglige horisont, så eleverne kan leve op til de faglige mål, der er beskrevet under 2.1."* Det betyder, at der i undervisningen skal skabes mulighed for fordybelse og perspektivering af en eller flere kernefaglige tematikker. Det kan fx ske, hvis psykologiundervisningen indgår i samspil med andre fag, hvorved en psykologfaglig belysning af et givent tema kan suppleres med fx biologiske, biokemiske eller sociologiske teorier og undersøgelser. Der kan også være tale om at etablere en faglig fordybelse og perspektivering ved at kernestoffets almene psykologiske tematikker tones af den specifikke uddannelsesretning (hf, hhx, htx eller stx), ligesom der kan være tale om at behandle psykologifaglige temaer, som ikke er omfattet af kernestoffet.

Det supplerende stof kan altså antage flere former, og det kan finde sted på en måde, som er hensigtsmæssig i forhold til det enkelte holds samlede undervisningsforløb.

3. Tilrettelæggelse

Det er lærerens ansvar, at undervisningen tilrettelægges, så fagets identitet og formål samt faglige indhold og mål sikres. Rækkefølgen og vægtningen af de tematiske forløb vælges i samarbejde med eleverne, men med skyldigt hensyn til faglige temaers brugbarhed og spredning i forhold til de faglige mål, kernestof og supplerende stof. I de tilfælde, hvor psykologi indgår i en studieretning, vil tilrettelæggelsen af undervisningen skulle ske i samarbejde med de øvrige mulige fag.

Når læreplanen bruger udtrykket *varierende læringsrum* henvises til, at undervisningen kan foregå på flere niveauer og i forskellige "rum". Der kan være tale om klasserummet, hvor der kan arbejdes

med grundviden inden for det valgte område. Det kan være i trænings- og studierummet, hvor arbejdet kan være emne- og projektorienteret i mindre grupper, eller det kan være i praksisrummet, hvor tilegnede færdigheder eller viden afprøves eller udvikles i konkrete sammenhænge, fx via autentisk case, test, små undersøgelser, ekskursioner eller feltstudier.

3.1 Didaktiske principper

Læreplanen beskriver, at *"det bærende princip for tilrettelæggelsen er en temaorienteret undervisning, hvor samtlige kernestoffets delområder er belyst ved undervisningens afslutning"*. Dertil kommer, at det supplerende stof skal indarbejdes. (Se afsnit 2.3 om Supplerende stof.) Der lægges således *ikke* op til, at undervisningen gennemføres disciplinorienteret, hvor de enkelte kernestofområder læreplanen anviser, gennemarbejdes et efter et. Undervisningen bør søges tilrettelagt efter et helhedsprincip med et antal psykologifaglige temaer, hvis indhold er formuleret på tværs af de beskrevne kernestofområder, samt tilrettelagt med variation i graden af fordybelse i de forskellige dele af læreplanen. Fx kan et tema om læring indeholde elementer fra samtlige elementer af kernestoffet. De pågældende temaer kan formuleres problemorienteret

Tilrettelæggelsen af introduktionsundervisningen har en særlig rolle. Da mange elever møder psykologi som undervisningsfag for første gang, kan introduktionsundervisningen tage udgangspunkt i elevernes intuitive hverdagsforståelse af faget for hermed at skabe baggrund for en forståelse af forskelle mellem hverdagspsykologien og den videnskabelige psykologi. For at sikre en introduktion til fagets arbejdsmetoder og begrebsapparat kan introforløbet indeholde træning i brug af de korrekte faglige termer og introducere teoretiske forklaringer, hvilket i begyndelsen kan føles fremmed for nogle elever, som intuitivt refererer til hverdagspsykologisk ræsonnementer og sprog. Det anbefales at introducere et mindre antal relevante empiriske undersøgelser, således at eleverne fra starten bliver bevidstgjorte om den moderne videnskabelige psykologis måder at generere ny viden på. Dette forstærker elevernes forståelse af mulige sammenhænge mellem teori og empiriske undersøgelser ligesom en kobling til praksis kan højne forståelsen af psykologis anvendelighed i forhold til det levede liv. Med udgangspunkt i aktuelt stof fx fra dagspressen og de tidsskrifter og websider, som publicerer referater af videnskabelige artikler, kan eleverne sammenligne og vurdere forklaringer på de samme psykologiske forhold og på den måde skærpe den kritiske tænkning. Dette vil give eleverne en introduktion til den videnskabelige metode, hvilket dels er relevant for samarbejdet i AT/studieområdet, og dels kan skærpe elevernes fornemmelse for, hvad der kan regnes for videnskabelige forklaringer. Da der er let adgang til pseudopsykologiske forklaringer i medierne, kan man bede eleverne om selv at finde problemstillinger, som de ønsker belyst ud fra sådant materiale og dernæst få dem til selv at stille spørgsmål om, hvorvidt man kan eller ikke kan anerkende materialet som troværdigt.

Det kan altså være en god praksis i introduktionsforløbet at vælge et overskueligt tema, som kan belyses med både teorier og empiriske undersøgelser, således at eleverne fra begyndelsen møder fagets videnskabelige tilgang til psykologiske problemstillinger.

Generelt øges elevernes motivation gennem selv at kunne stille spørgsmål og finde svar, så den induktive metode kan alternere med en mere deduktiv læreproces. Dette kan understøttes ved at hjælpe eleverne med at tage noter på en hensigtsmæssig måde for at støtte dem med at strukturere viden og træne indlæring af korrekte termer samt redegørelse for teorier og undersøgelser. For at fremme elevernes mestring af formidling af psykologifagligt stof på en klar og præcis måde med et psykologifagligt begrebsapparat, kan læreren fx planlægge mindre formidlingsopgaver med præcise retningslinjer, hvor eleverne kan medvirke til evaluering, ligesom man kan overveje at afslutte de tematiske forløb med fremlæggelser, der evalueres.

Læreplanen beskriver, at *"eleverne skal sikres medindflydelse på undervisningens indhold og form, og at de skal understøttes i deres selvstændighed og ansvarlighed ved brug af en bred vifte af undervisnings- og læringsformer"*. Det er altså et krav, at eleverne skal inddrages i undervisningens tilrettelæggelse. Det vil i almindelighed være sådan, at eleverne med den faglige og pædagogiske progression får en stigende indflydelse på undervisningens indhold og form. Der kan i takt med skiftende vægtning og den faglige progression veksles mellem undervisning i klasserummet, som er styret af læreren og undervisning i trænings- og studierummet og i praksisrummet, hvor det i højere grad er eleverne, der selvstændigt og sammen med andre identificerer psykologiske problemstillinger og evt. opstiller en afgrænset problemformulering, indsamler relevant psykologisk viden, foreslår mulige forklaringer eller løsninger på de psykologiske problemstillinger på et fagligt grundlag, konkluderer, vurderer og perspektiverer. Dvs., at man som lærer har ansvar for, at de faglige mål er opfyldt ved undervisningens afslutning, men målene kan realiseres med en høj grad af forskellighed i det behandlede stof og i undervisningsformerne.

Fagets empiriske del er velegnet til at øge elevaktiviteten og den metakognitive indsigt. Undervisningens tilrettelæggelse bør sikre, at erfaringer med det faglige stof fører til refleksion, som igen fører til indhentning af ny viden, men også til refleksion vedrørende egen studieadfærd og egen rolle i sociale kontekster, hvilket bl.a. kan belyses gennem den løbende evaluering. (Se også afsnit 4.1.)

3.2 Arbejdsformer

Læreplanen beskriver, at *"undervisningen organiseres med henblik på variation og progression. Der skal varieres mellem lærercentrerede og elevcentrerede undervisningsformer, og der skal veksles mellem induktive og deduktive principper, herunder projektorganiserede arbejdsformer"*. I undervisningen skal der altså benyttes forskellige arbejdsformer. Der kan fx være tale om lærerforedrag, lærerstyret klasseundervisning, organiseret klassesamtale, forskellige former for gruppearbejde - bl.a. pararbejde og elevoplæg. Endelig kan man også forestille sig ekskursioner, da det er et vigtigt middel i forhold til erkendelse mellem teori og praksis. Med de projektorganiserede arbejdsformer lægges der op til, at eleverne kan udføre et selvstændigt opsøgende arbejde, hvor målet er, at de arbejder med at formulere, analysere og løse en mindre faglig problemstilling. Projektarbejde kan gennemføres i grupper eller individuelt. I det omfang undervisningen giver mulighed for det, kan de projektorganiserede arbejdsformer udgøre et naturligt omdrejningspunkt for et tværfagligt arbejde. Projektarbejdsformen kan bidrage til, at eleverne lærer selvstændig planlægning og tilegnelse af viden, og de oplever fordelene ved et forpligtende samarbejde med andre. Læreren har under hele projektførelsen en vigtig vejlederrolle, bl.a. i forbindelse med at strukturere problemstillingerne, at medvirke til at relevant materiale inddrages samt at sørge for, at de mål og aftaler, gruppen har opstillet, overholdes.

Uanset valget af arbejdsformer er det vigtigt at træne elevernes mundtlighed, fx i form af individuelle elevoplæg eller gruppefremlæggelser.

I tilrettelæggelsen af undervisningen er det relevant at overveje, at en stor del af psykologiens genstandsfelt ikke umiddelbart hører til elevens erfaringsverden. Induktive forløb med udgangspunkt i video, film, aktuelt stof såsom avisartikler og casearbejde kan være nyttige med henblik på at opøve færdighed i at identificere psykologiske problemstillinger som udgangspunkt for at anvende psykologisk viden til at analysere problemstillingerne. Dette er også en metode til at forbinde teori og

praksis. Deduktive forløb kan tage udgangspunkt i teoretisk stof, som eleverne derefter kan anvende til belysning af empirisk materiale.

Læreplanen beskriver desuden, at *"alt efter mulighed etableres der forbindelse til den praktiske verden. Forskellige medier og informationsteknologier inddrages"*. Det betyder, at der fx kan gennemføres ekskursioner, hvor man besøger relevante arbejdssteder, eller der kan inviteres gæstelærere, som har en særlig indsigt. Inddragelse af forskellige medier og informationsteknologier lægger op til, at der i undervisningen benyttes forskellige former for it-værktøjer samt muligheder fra netbaserede medier såsom film, Facebook og andre sociale netværker. En del af undervisningen kan under særlige omstændighedertilrettelægges virtuelt.

3.3 It

It kan indgå i psykologiundervisningen både som et redskab for faget og for læreprocesserne og som et delemne inden for fagets samlede genstandsfelt.

I den daglige undervisning kan it være et hjælpemiddel i forbindelse med notat- og opgaveskrivning. Til forskellige mundtlige fremlæggelser kan præsentationsprogrammer støtte fremstillingen og fastholde (visualisere) konklusioner. Endvidere kan internettet anvendes til informationssøgning og inddrages direkte i undervisningen til konkrete opgaver og træning af færdigheder. Da psykologi er et internationalt vidensområde, findes et rigt udbud af teoretisk litteratur, psykologiske øvelser og videosekvenser fra tv-udsendelser om psykologiske emner.

It er velegnet som læringsplatform, ikke mindst i relation til projektarbejde og samspil med andre fag. Den konkrete elektroniske læringsplatform kan være skolens conferencesystem, hvor der kan etableres arkiver for et holds eller en klasses undervisningsmaterialer, notater, oplæg osv., således at relevant materiale (fx avisartikler, tv-udsendelser og filmklip) gøres tilgængeligt og let kan inddrages i det videre arbejde og under eksamen.

It er ikke alene et nyttigt arbejdsredskab, men kan også indgå som et særligt genstandsfelt i psykologiundervisningen. Online-terapi, interpersonelle relationer i cyberspace, mediepsykologi og kommunikation, læringsprocesser med it samt , internettets indflydelse på det moderne menneskes kognitive færdigheder og motivation er nærliggende psykologiske delemner. Der kan arbejdes med spørgsmål som: Hvordan mødes mennesker i den virtuelle verden? Hvilken betydning har adfærd og sprog på nettet, når der ikke kommunikeres ansigt til ansigt? Hvilken betydning har den 'åbne kultur' for identitetsdannelse og interpersonelle relationer? Kan it ændre menneskers adfærd?

På den måde kan it også være genstand for psykologisk analyse på linje med andre væsentlige socialiserings- og kommunikationsinstanser. Det kan derfor være relevant at beskæftige sig med spillet mellem mennesket og informationsteknologien, fx i forhold til hukommelse og sociale kontakter. Således kan it belyses ud fra såvel en udviklingspsykologisk som socialpsykologisk synsvinkel i forhold til den individuelle identitetsdannelse, familien og arbejdet eller digital mobning som et moderne fænomen. I familien og privatsfæren er it et væsentligt element, idet moderne børn vokser op med it som lige så naturlig en del af hverdagen, som fjernsynet har været for generationen før. Derfor kan man analysere interaktive computerspil i et udviklingspsykologisk perspektiv eller i tilknytning til et tema om massemedier. Andre kommunikationsmønstre nedbryder de traditionelle opfattelser af samspil, tid og rum. Undervisningen kan således belyse konsekvenserne for relationer, kommunikations- og samarbejdsformer, som de gør sig gældende i familien, i skolen og i arbejdslivet.

3.4 Samspil med andre fag

En forståelse af den menneskelige psyke forudsætter viden, der både er naturvidenskabeligt, samfundsvidenskabeligt og humanistisk funderet, ligesom psykologien giver bidrag til vidensområder af så forskellig art som fx sundhedsvidenskab, litteraturteori og robotteknologi. Da såvel den videnskabelige psykologi som undervisningsfaget psykologi har en tværvideenskabelig struktur, er det muligt for faget at indgå naturligt i mange forskellige former for faglige samspil.

At faget har potentiale til sådanne samspil fremgår af betegnelserne på en række videnskabeligt funderede discipliner, hvor psykologi indgår. De såkaldte "bindestregsvidenskaber" angiver blot nogle af mulighederne: Sundhedspsykologi, neuropsykologi, reklamepsykologi, mediepsykologi, idrætspsykologi, religionspsykologi, kulturpsykologi, retspsykologi, sprogpsykologi, arbejds- og organisationspsykologi, pædagogisk psykologi, arkitekturpsykologi osv.

Efterfølgende nævnes temaer, som væsentligst bevæger sig mod samspil med det biologiske felt: Tænkning og intelligens, hvor dele af det neuropsykologiske felt kan inddrages, når der skal arbejdes med de kognitive processer og læring i bred forstand. Sundhedspsykologiske temaer giver mulighed for at inddrage teori og undersøgelser om fx livsstil: Hvad er sund livsstil? Hvordan virker motion? Hvordan påvirker rusmidler som alkohol og tobak, og hvorfor bliver man afhængig af dem? Hvorfor er spiseforstyrrelser et stigende problem i den vestlige verden, mens det ikke er tilfældet i andre kulturformer? Dvs. hele det område som vedrører "mind-body", hvor der kan gennemføres projekter om psykologiske og biologiske forklaringer på adfærd og psykens indflydelse på kroppen. Der er ligeledes mulighed for, at biologi og psykologi kan arbejde sammen med fokus på videnskabelig metode og etiske problemstillinger i bl.a. psykologisk forskning. Dette kan danne baggrund for eventuelle besøg på fx forskningsinstitutioner. Andre oplagte fag i samspil sådanne tematiske forløb kan her være idræt, kemi, matematik, dansk, filosofi.

Følgende er eksempler på faglige samspil, der væsentligst bevæger sig mod det samfundsvidenskabelige område:

Arbejds- og organisationspsykologi, hvor mennesket ses som en medspiller, der indgår i grupper og dermed som et samfundsvæsen. Et sådant felt vil have oplagte berøringsflader med fx samfundsfag, virksomhedsøkonomi og historie. Engelsk, samfundsfag og psykologi kan fx arbejde med diplomatiets rolle og muligheder i den globaliserede verden. Her har psykologi en fremtrædende rolle i forhold til en forståelse af gruppe- og organisationsadfærd, konfliktløsning og kulturpsykologi.

Et andet tema kan omhandle, hvad man forstår ved kultur, og hvordan mennesker både bidrager til skabelse af kultur og på samme tid er påvirket af bestemte kulturer opfattelse af bl.a. forholdet mellem kønnene.

Indvandrings- og integrationsproblematikker, hvor psykologi kan bidrage med teori og forskning om fx social identitet, stereotyper, fordomme og diskrimination, men også om veje til at imødegå det. Her kan psykologi indgå i samspil med bl.a. historie, samfundsfag, religion, geografi, sprogfag, de kreative fag og dansk.

Inden for mediepsykologi kan psykologi bidrage med afkodning af billeder, og hvordan disse påvirker menneskers tænke-, føle-, og handlemønstre, fx i reklamer, propaganda m.m. Det er et felt som også kan belyses bio-psyko-socialt, hvor kognitive perceptionsprocesser medtages i et udviklingspsykologisk perspektiv. Det kan være til en belysning af filmcensurens aldersgrænser for forbudt-for-børn-film eller til diskussionen om mærkning af videospil af voldelig karakter.

I et forløb, der omhandler økonomiske konjunkturer fra mikro- til makroplan, hvor det ofte viser sig, at traditionelle økonomiske modeller ikke har tilstrækkelig forklaringskraft, kan psykologi bidrage med forklaringer på nogle af konjunkturudsvingene.

Som de tidligere nævnte ”bindestregsvidenskaber” antyder, er der i forhold til de humanistiske fag og sprogfagene mange oplagte muligheder for samspil. I en stadig mere globaliseret, kompleks og flerkulturel verden, kan psykologi samarbejde med sprogfagene med henblik på at udvikle interkulturelle kompetencer. Undervisningen kan fx omfatte et tema, hvor der arbejdes med identitetsbegrebet, og hvordan identitet manifesterer sig i kulturer, som er individualiserede i forhold til mere kollektivistisk indstillede. Psykologi kan her bidrage med socialpsykologisk viden i form af teori og empiriske undersøgelser som hermeneutiske fag og sprogfag kan benytte til at kvalificere analyser af litteratur mv. Området kan yderligere perspektiveres ved at arbejde med kulturmødet. Et tema kan omhandle hvilke kompetencer, en dansk forretningsmand skal besidde, for at kunne begå sig i udlandet. Psykologi kan fx bidrage med forståelse af kulturelle udtryksformer såsom kropssprog og kommunikation, og i det hele taget kan den interkulturelle psykologi være med til give indsigt i de udvekslingsprocesser, der finder sted i mødet mellem personer fra forskellige kulturer.

Der er også muligheder for faglige samspil i forhold til naturvidenskabelige fag som fysik. Fx giver emnet farver mulighed for at belyse spørgsmål om, hvad en farve er set ud fra et psykologisk perspektiv og ud fra et fysisk perspektiv. Hvordan forklarer hvert fag betydningen af en farve? I psykologien kan der arbejdes med bl.a. perceptionspsykologi og farvers kulturelle betydning ligesom farvers indvirken på psyken kan være relevant, mens fysik vil arbejde med bølger, farvespektrum samt additiv og subtraktiv farveblanding. Området giver også muligheder for at gennemføre forsøgsarbejde, hvor psykologi kan gennemføre undersøgelser over følelsesmæssige associationer i forhold til forskellige farver. Undervisningen kan omfatte spørgsmål som: Kan man måle en tanke? Kan man måle angstens sved? Det åbner ligeledes for muligheder for at diskutere krav til empiriske forsøg på naturvidenskabeligt grundlag og en diskussion af videnskabsmetodiske begreber som validitet, verificering og falsificering. På tilsvarende vis kan undervisningen behandle perceptionspsykologiske forhold vedrørende støj, lyd, toner og musikopfattelse. Her vil psykologi, musik og fysik kunne arbejde sammen, og musik og psykologi kan udvide samarbejdet omkring følelser og musik, ligesom man kan forestille sig samarbejde med fx historie og religion om musikkens betydning i rituelle og officielle sammenhænge.

Som et perspektiv i forhold til fysik kan undervisningen tematisere, hvilke udviklingspsykologiske forhold fysik- og kemiundervisning kan tilrettelægges efter i grundskolens yngste klasser. Et emne der omhandler, hvordan børn tilegner sig og forstår den fysiske verden, kan fx belyses ved hjælp af Piagets udviklingsteori og Vygotskys teori om nærmeste udviklingszone.

I alle tilfælde, hvor der etableres samspil mellem fag, skal man være opmærksom på, at vinklingen er forskellig fra fag til fag. Psykologi vil med sin faglighed belyse mennesket som et tænkende, vilende og handlende subjekt og har fokus på de mekanismer, der ligger bag dets tanker, følelser, ønsker og handlinger, mens andre fag vil lægge vægten på fx biokemiske, økonomiske, historiske eller litterære forhold.

3.5 Undervisningsmaterialer

I tilrettelæggelsen af undervisningen er det væsentligt at tage hensyn til sammenhæng, progression og variation. Ved sammenhæng forstås den røde tråd mellem forløbets forskellige dele. Progression henviser til udvidelse af elevens forståelse for emnet, og variation til valg af materiale og arbejdsformer.

Med hensyn til undervisningsmateriale vil rammen om undervisningen ofte bestå af lærebøger og grundbøger såvel som videnskabelige artikler og materiale fra andre medier. Det hænger bl.a. sammen med, at undervisningen i høj grad vil være temaorienteret, og at der tages afsæt i aktuelle forhold, hvorfor det som regel er nødvendigt at supplere grundbogsstoffet. Dertil kommer at eleverne

skal inddrages i planlægningen og tilrettelæggelsen af undervisningen, og at faget evt. indgår i samspil med forskellige andre fag. En lærebog kan evt. medvirke til at sætte den faglige dagsorden, fx i forbindelse med gennemgang af det grundlæggende stof evt. suppleret med originaltekster fra fx fagpsykologiske artikler eller populærvidenskabelige sider som Videnskab.dk. I nogle tilfælde vil det også være muligt at benytte forskellige former for temahæfter fx temahæfter udgivet af Sundhedsstyrelsen. Dertil kommer at nogle fagtidsskrifter publicerer temanumre, som kan være brugbare i en undervisningsmæssig sammenhæng, og endelig er der mange engelsksprogede tidsskrifter, hvoraf en del findes online på nettet. Brug af engelsksproget litteratur kan inddrages i et vist omfang, hvis eleverne er indforstået eller psykologi indgår i et fagligt samarbejde med det pågældende sprogfag.

Det aktuelle stof kan belyses gennem psykologisk viden i form af teorier eller undersøgelser, og disse kan yderligere suppleres med cases, tv, film-klip, avisartikler, observationer og andet empirisk materiale for at forbinde teori med praksis. På den måde kan eleverne komme i et aktivt og diskuterende forhold til den psykologiske viden.

På nettet er der mange muligheder for at finde undervisningsmateriale. Som lærer skal man naturligvis være opmærksom på copyrightreglerne på området, men det vil altid være muligt at henvise eleverne til bestemte hjemmesider uden at kopiere derfra.

3.6 Skitse til en årsplan

Nedenstående oversigt over tematiske forløb skal ses som et forsøg på stikordsagtigt at indholdsbeskrive et samlet forløb for psykologi C-niveau. Der er tale om en skitse, som på ingen måde er fyldestgørende. I temabeskrivelserne er der sat fokus på udfoldelse af de faglige mål via forskellige kerne- og supplerende stofområder. Den enkelte lærer vil selv skulle tænke en passende progression ind i tilrettelæggelsen, og nogle temaer vil således kunne falde ud på grund af overlap eller evt. blive erstattet af andre, og nogle temaer vil være genstand for en særlig fordybelse og vil måske blive perspektiveret ved hjælp af andre temaer, der passer til et bestemt hold eller studieretning.

Der er *ikke* en fast norm for hvor mange temaer, der skal læses. På Undervisningsministeriets side for undervisningsbeskrivelser angives en norm på mellem 3-5 undervisningsforløb på C, men antal temaer vil afhænge af faktorer som tid samt hvor dybdegående, der arbejdes med det enkelte tema. Det er et krav, at undervisningen og de valgte temaer skal have fokus på, at alle faglige mål og kernestoffet samt det supplerende stof tilgodeses.

Det er vigtigt, at læreren løbende udarbejder undervisningsbeskrivelser for de gennemgåede forløb i overensstemmelse med Undervisningsministeriets bestemmelser

<http://www.uvm.dk/Uddannelser/Gymnasiale-uddannelser/Proever-og-eksamen/Undervisningsbeskrivelser-for-gymnasiale-uddannelser>

Tema 1: Introduktion til psykologi: kognition, læring og motivation

Kernestof: Psykologiske, sociale og kulturelle forholds betydning for læring, intelligens, motivation og hukommelse; perception og tænkningens betydning for menneskets forståelse af omverdenen.

Man kan vælge at begynde med et introduktionsforløb der på en gang præsenterer fagets "byggesten" i form af aktuelt stof, teorier og empiriske undersøgelser. Indledningsvis kan undervisningen berøre spørgsmål som: Hvad forstår man ved læring og motivation? Hvilke faktorer påvirker læring? Et tema om læring kan omfatte materiale vedrørende kognitive, sociale og kulturelle udfordringer for den enkelte. Undervisningen kan komme ind på forudsætninger for læring, fx evne til selvregulering, koncentration, intelligens, motivation og socialgruppe, ligesom forskellige lærings-teorier og motivationsteorier kan kombineres med empirisk forskning omkring unges motivation og

udfordringer i uddannelsessystemet. . Det ville være oplagt at inddrage viden om hukommelse og internettets betydning for den enkeltes læring på godt og ondt, ligesom kulturelle forskelle i opfattelse af skolen og dens opgave kan danne udgangspunkt for en forståelse ikke bare af elevernes egne forudsætninger og udfordringer men også andre kulturers tilgang til uddannelse i en globaliseret verden.

Tema 2: Udvikling og familiens betydning

Kernestof: Menneskets udvikling i et livslangt perspektiv, herunder betydningen af arv, miljø og kultur; omsorg, sårbarhed og resiliens; selv, identitet og personlighed. Perception og tænkningens betydning for menneskets forståelse af omverdenen; håndteringen af udfordringer, herunder, stress og coping

Udgangspunktet kan være at spørge eleverne, hvad de mener, der konstituerer et menneske, og hermed starte induktivt. Derefter vil nogle omdrejningspunkter for undervisningen kunne være områder som kognitiv udvikling, følelsesmæssig udvikling, biologisk modning, den sociale og kulturelle konteksts betydning, personlighed, identitet og temperament Det vil være oplagt at inddrage psykologisk viden om tilknytning og forudsætninger for den sunde udvikling samt omsorgssvigt og resiliens. Ligeledes kan teori og undersøgelser om stress belyse, hvordan vigtige begivenheder kan være med til at forme personen, herunder håndtering af sorg og krise. Undervisningen kan desuden omfatte viden forskellige familietyper og livsformers indflydelse på de enkelte medlemmer af en familie samt. forældrenes, betydning for børnenes opvækst, herunder social arv og diskussion af begreber som "mønsterbryder". Teori og empiri vedrørende kulturelle forskelle i opfattelse af familien og dens medlemmer, og et kollektivistisk henholdsvis et individualistisk syn kan danne baggrund for forståelse af, at kernefamilien primært er et vestligt fænomen i nyere tid.

Tema 3: Følelser, personlighed, lykke og livsbelastninger

Kernestof: Selv, identitet og personlighed; individuelle forskelle i livsstil og håndteringen af udfordringer, herunder, stress og coping. Perception og tænkningens betydning for menneskets forståelse af omverdenen

Udgangspunktet kunne være hjernen og følelser, følelsers betydning for vores hukommelse, perception, adfærd og forhold til andre mennesker, og dermed bygge videre på tema 2. . Derefter kunne et mindre antal centrale teorier om personligheden inddrages samt evt. betydning af personlighed i forhold til at håndtere udfordringer samt stress og coping. Temaet kan desuden inddrage forskellige former for stresshåndtering. Materiale fra medierne om 'det moderne liv' og dets udfordringer for den enkelte, familien og arbejdslivet kan bruges som materiale til diskussion af livsstil og kravet om personlig udvikling. Dette kunne suppleres med teori og empiriske undersøgelser om lykke, fx hvad der skal til for at mennesker er lykkelige, sammenhængen mellem materiel velstand og lykke, kulturelle forskelle i lykkeniveau, samt hvordan psykologer studerer fænomenet lykke. Et sådant tema kunne inddrage case materiale og aktuelt stof om mennesker, som har været udsat for store personlige belastninger i forbindelse med livskriser og har overvundet dem. Traditionel kriseteori kan evt. perspektivere dette.

Tema 4: Gruppepsykologiske processer, stereotyper, fordomme og ondskab

Kernestof: Gruppepsykologiske processer og social indflydelse. Stereotyper og fordomme; kulturpsykologi. Perception og tænkningens betydning for menneskets forståelse af omverdenen; håndteringen af udfordringer, herunder, stress og coping

Et tema om mennesket i sociale grupper kan evt. tage udgangspunkt i materiale om gruppeprocesser, "behovet for at høre til", social identitet suppleret med "ondskab" i form af mobning, eller rivalisering mellem grupper eller på et større plan krig og folkemord. Undervisningen kan fx omfatte teori og undersøgelser om "gerningsmænd", "tilskuere", "heroiske hjælpere" og "ofre" samt socio-kulturelle faktorer, som fremmer "onde handlinger". Mange elever har erfaringer med mobning og disse kunne indgå i undervisningen sammen med avisartikler eller netbaserede cases om mobning og digital mobning, hvorved man også kan komme ind på konsekvenser af mobning for den enkelte og gruppen på kort og på langt sigt. Teorier om identitet kan danne baggrund for arbejdet med, hvordan gruppen præges af og præger identiteten i en gruppe, herunder hvordan faktorer som normer, lydighed og konformitet kan påvirke individet til at deltage i "onde handlinger". Hvis fokus er på folkemord kan emner som propagandas betydning for social påvirkning samt forskellige positioner i forhold til overgreb på andre sociale grupper danne udgangspunkt for at arbejde med stereotyper, fordomme og diskriminering. Et sådant tema med fokus på folkemord eller raceadskillelse kunne danne udgangspunkt for et tværfagligt samarbejde med fx historie og dansk.

Tema 5: Tiltrækning, kærlighed og parforhold

Kernestof: Gruppepsykologiske processer. Selv, identitet og personlighed. Udvikling.

Temaet kan samle op på meget af den psykologiske viden, eleverne har fået gennem de foregående temaer, bl.a. omkring tilknytning med spørgsmål som: Hvad betyder et parforhold for den enkeltes udvikling? Hvorfor tiltrækkes vi af nogen, men ikke af andre? Hvad er forelskelse i et biologisk, psykisk, kulturelt perspektiv? Hvilken rolle spiller køn og personlighed for opfattelsen af forelskelse og kærlighed? Det vil også være oplagt at arbejde med seksualitet i et tema om kærlighed og parforhold. Temaet kan knyttes til ungdomsfasen, men også ses i et livslangt perspektiv.

Tema 6: Sundhed og livsstil

Kernestof: Individuelle forskelle i livsstil; betydning af arv, miljø og kultur. Udvikling. Social indflydelse.

Sund og usund livsstil og konsekvenser for den enkelte fx i form af misbrug eller livsstilssygdomme kan som udgangspunkt undersøges og dokumenteres. Derefter kan forskellige kulturelle og psykologiske forklaringsmodeller for moderne livsstilsafhængige fysiske og psykiske problemer analyseres og diskuteres. Man kan bl.a. komme ind på præstationsangst, afhængighed af stimulanser eller andet, behov, impulsstyring og muligheder for at udvikle sunde vaner. Endelig kan konkrete projekter og kampagner indgå i elevernes mere selvstændige undersøgelser og analyser med henblik på en vurdering af, hvad der skal til for, at forskellige sundhedsoplysningskampagner virker. Til et sådant forløb kan knyttes mere praktiske undervisningsformer som interviewundersøgelser, institutionsbesøg og egenproduktion af kampagnemateriale.

4. Evaluering

4.1 Løbende evaluering

Det vil være oplagt at foretage løbende evalueringer af fx undervisningens tilrettelæggelse og pædagogik, elevernes indsats og udbytte af undervisningen, arbejdsformernes hensigtsmæssighed i forhold til overordnede mål og temaernes relevans i forhold til de opstillede faglige mål, hvilket

også kan omfatte de metakognitive aspekter af faget. Det anbefales at anvende en blanding af formative og summative evalueringsformer.

Den interne evaluering kan fx tidligt i forløbet omfatte tilrettelæggelsen af undervisningen og den anvendte pædagogik, således at lærer og elever kan foretage justeringer, så det faglige udbytte og elevaktivitet sikres de bedste betingelser. Evaluering af denne type kan foretages et antal gange i løbet af undervisningen, fx i forbindelse med afslutningen på et tematisk forløb. Denne type af evaluering egner sig både til mundtlige samtaler i klassen, fri skriftlig elevrespons eller skriftlige evalueringer med egentlige spørgeskemaer, som evt. kan være anonyme. Egentlige spørgeskemaer vedrørende elevernes egen opfattelse af sammenhæng mellem forberedelse, arbejdsindsats og fagligt udbytte kan allerede fra starten være med til at bevidstgøre om egen læring, ligesom læreren i starten af undervisningen kan give feedback på elevernes personlige notater for at styrke deres læring. I undervisningens planlægning kan man eksplicitere, hvilke faglige mål man i særlig grad vil træne i et forløb og dernæst evaluere disse. Arbejdet med de faglige mål kan dermed gøres tydeligt ved at evaluere disse i det daglige arbejde med det faglige stof. Dette kan fx ske med en ganske kort skriveøvelse, hvor en psykologifaglig problemstilling skal formidles *med et fagligt begrebsapparat på en klar og præcis måde*, hvor eleverne dernæst sammen kan vurdere, om målet er nået, men det kan også ske mundtligt i forbindelse med elevfremlæggelser. Eleverne kan på denne måde løbende selv inddrages i evalueringen af, hvorvidt de faglige mål nås, hvilket vil styrke deres studiekompetence. Egentlige tests af elevernes faglige viden kan ligeledes i et vist omfang anvendes, ligesom det meta-faglige aspekt kan styrkes gennem inddragelse af faglige logbøger i visse forløb, bl.a. for at styrke den enkeltes selvrefleksion i forhold til styrke og svaghed i egen læreproces.

4.2 Prøveformer

Der afholdes en mundtlig prøve på grundlag af et ukendt bilagsmateriale, valgt af eksaminator.

Eksaminationstiden er ca. 24 minutter og forberedelsestiden ca. 48 minutter.

Bilagsmaterialet skal være forsynet med en overskrift og vejledende underspørgsmål. Bilagenes omfang afpasses forberedelsestiden, dog max 3 sider.

Eleverne kender ikke bilagsmaterialet, der følger med eksamensspørgsmålet. Dette materiale kan udgøres af cases, casestudies, avisartikler, fagpsykologiske artikler, populærvidenskabelige fremstillinger, psykologiske undersøgelser, tabel

eller andet empirisk materiale. Materialet skal have en tydelig relation til spørgsmålet, men også åbne for forskellige indfaldsvinkler og perspektiver.

Det er god praksis, at det ukendte bilagsmateriale er forsynet med kildehenvisning, inkl. årstal og foreligger i en tydelig og læselig form.

Overskriften på bilagsmaterialet har nær relation til de læste temaer, og de vejledende underspørgsmål skal rumme mulighed for, at eleven kan vise sine psykologifaglige kompetencer, dvs. udfolde de faglige mål. Underspørgsmålet vil ofte rumme flere taksonomiske niveauer, dog kan det anbefales, at lade eleven selv vælge hvilke teorier og begreber, der skal redegøres for, da et af de faglige mål er, at eleven skal kunne *"udvælge og anvende relevant psykologisk viden på konkrete problemstillinger og aktuelt stof og kunne forholde sig kritisk til denne viden på et fagligt grundlag"*

Nedenstående eksempler på eksamensspørgsmål reserverer det redegørende niveau til bilagsmaterialet, mens de psykologiske teorier skal anvendes, hvorved det analytiske niveau nås. Eleven skal som sagt selv kunne udvælge og anvende psykologisk viden på konkrete problemstillinger, men der

er lidt hjælp at hente i spørgsmålet, da der indirekte peges på teorier og begreber, som er gennemgået i forbindelse med gennemgangen af et tema.

Der er forskellige måder at stille spørgsmål på. Den ene tager udgangspunkt i bilagsmaterialet, og det andet tager udgangspunkt i en redegørelse for relevant psykologisk viden i forhold til en psykologisk problemstilling i bilagsmaterialet. Nedenstående eksempler viser, hvordan man kan formulere spørgsmål til bilagene i et prøvemateriale, men det kan naturligvis også gøre på andre måder. Det vigtige er, at et givent prøvemateriale giver eleverne mulighed for at demonstrere opfyldelse af de faglige mål.

Tema: Udvikling og familiens betydning

Eksempel 1.

Overskrift (angiver tema): Udvikling og familiens betydning

(Underspørgsmål).

1. Gør rede for de psykologiske problemstillinger i bilaget.
2. Foretag dernæst en analyse af bilaget idet du inddrager relevant psykologisk viden om udvikling og tilknytning.
3. Diskutér dernæst med baggrund i denne viden samt evt. andet af relevant, om anbragte børn får flere psykosociale problemer end adopterede, sådan som bilaget hævder.

Bilag: Kan adoption hjælpe de glemte børn? (Information 8.12.08)

Eksempel 2.

Overskrift (angiver tema): Udvikling og familiens betydning.

(Underspørgsmål)

1. Gør rede for relevant psykologisk viden om børns tidlige udvikling med særligt fokus på sårbarhed og resiliens.
2. Inddrage denne viden i en diskussion af hvorvidt Rutters undersøgelse (bilag 1) bekræfter den viden.
3. Vurdér med udgangspunkt i anden relevant psykologisk viden, hvorvidt det er sandsynligt, at tidligt skadede børn kan udvikle sig normalt med tiden.

Bilag 1: Vil tidligt skadede børn komme sig efter bortadoption? Forskningsnyt fra Psykologi nr. 7, 1998.

Bilag 2: uddrag af *Kan adoption hjælpe de glemte børn?* (Information 8.12.08)

Tema: **Følelser, personlighed, lykke og livsbelastninger**

Eksempel 1.

Overskrift (angiver tema): **Følelser, personlighed, lykke og livsbelastninger**
(underspørgsmål)

1. Gør rede for undersøgelsen om rigdom og lykke (bilag 2) og vurder den kritisk.
2. Diskutér ud fra bilagene og anden relevant psykologiske viden, hvilke faktorer der muligvis bidrager til lykke, samt om man kan lære at være lykkelig.

Bilag 1: Lykke kan læres (Kristeligt Dagblad 13.7.2007)

Bilag 2: Uddrag af Forskningsnyt fra Psykologi nr. 9, 2007 Rigdom og lykke.

Eksempel 2.

Overskrift (angiver tema) **Følelser, personlighed, lykke og livsbelastninger**
(Underspørgsmål)

1. Gør rede for de psykologiske problemstillinger i bilagene.
2. Diskutér med udgangspunkt i relevant psykologisk viden, hvilke faktorer der bidrager mest til lykke, samt hvorvidt man kan lære at være lykkelig.
3. Giv en kritisk vurdering af undersøgelsen i bilag 2.

Bilag 1: Lykke kan læres (Kristeligt Dagblad 13.7.2007)

Bilag 2: Uddrag af Forskningsnyt fra Psykologi nr. 9, 2007 Rigdom og lykke.

Det samlede prøvemateriale skal bredt dække de læste temaer, og den enkelte opgave må bruges tre gange.

Det vil sige, har man læst fx 6 temaer, skal disse være repræsenteret til eksamen – dog kan der være temaer, som er meget små og så supplerende i forhold til de faglige mål, at de kan udelades eller slås sammen. Har man mange elever, der skal op, kan man bruge det samme prøvemateriale op til tre gange.. Dette er dels for at lette arbejdsbyrden for lærer og censor og dels for at sikre ensartet kvalitet i alle opgaver.

Det samlede prøvemateriale sendes til censor og godkendes af denne forud for prøvens afholdelse. Dette kan i nogle tilfælde gøres elektronisk, hvorved der ikke går tid med forsendelse, da eksamens-tiden kan være tidsmæssigt og arbejdsmæssigt presset for alle parter. Censors pligt jf. eksamensbe-kendtgørelsen er at påse, at alt er efter reglerne, men det er god praksis at være behjælpelig med eventuelle mangler.

Eksamen

Eksaminationen foregår på baggrund af lodtrækning blandt alle eksamensspørgsmålene og eksami-nandens forberedelse af sin besvarelse på baggrund af det udtrukne prøvemateriale.

Forberedelsestiden er ca. 48 minutter.

Eksamensbekendtgørelsen fordrer, at alt prøvematerialet er lagt frem ved første eksamensdag, og at der alt i alt er udarbejdet så mange opgaver, at der resterer fire, når den sidste elev skal trække.

Under forberedelsen og prøverne er det tilladt at medbringe alt materiale fra undervisningen, herunder også elektroniske materialer i form af egne læremidler, egne notater og egne arbejder, jf. kapitel 5, § 15 i eksamensbekendtgørelsen.

Eksaminationstiden er ca. 24 min. pr. eksaminand.

Eksaminators rolle

Som hovedregel er en mundtlig prøve en af eksaminator ledet samtale mellem eksaminand og eksaminator med mulig inddragelse af censor. Censor kan altså stille spørgsmål til eksaminanden. Eksaminandens indledende præsentation af arbejdet med den udtrukne eksamensopgave skal tjene som oplæg til en samtale, hvor eksaminators opgave er at være aktiv lyttende. Dvs. eksaminator spørgsmål skal være af uddybende karakter, så graden af eksaminandens forståelse afdækkes. Hvis eksaminanden er på vildspor, skal eksaminator gribe ind, ligesom eksaminator også gerne tydeligt må markere, hvad der er rigtigt og forkert. Men det har ikke noget formål i en eksamenssituation at blive hængende i, hvad eleven ikke har forstået eller for den sags skyld i, hvad eleven tydeligt har demonstreret er tilegnet og forstået. Samtidig er det vigtigt at understrege, at eksamen ikke er undervisning. Det er altså eksaminators pligt at bidrage til at give det bredest mulige vurderingsgrundlag.

Censors rolle

Censor skal sikre kvaliteten - forstået på den måde, at han/hun skal bedømme, i hvilken udstrækning eksaminanden lever op til de faglige mål, som de er formuleret i læreplanens afsnit 2.1.. Censor skal endvidere påse, at undervisning som den er beskrevet i undervisningsbeskrivelsen og de fremsendte eksamensspørgsmål lever op til gældende bestemmelser. (jf. eksamensbekendtgørelsen § 29). Det anbefales, at der er en dialog mellem censor og eksaminator inden prøven. Hvis censor mener, at prøvematerialerne ikke dækker det gennemgåede materiale og de faglige mål, skal censor bede om, at der udskiftes eller tilføjes ekstra materiale til prøvematerialet for at give eleverne de bedst tænkelige muligheder for at kunne honorere de faglige mål.

Endvidere skal censor være garant for, at alle elever får en ensartet og retfærdig behandling, og at deres præstationer får en pålidelig bedømmelse.

Censor kan stille uddybende og afklarende spørgsmål til eksaminanden for yderligere at sikre et præcist vurderingsgrundlag. Men ellers er censors opgave at være lyttende, noterende og også være den, der holder øje med tiden.

4.3 Bedømmelseskriterier

Bedømmelsen udtrykker, i hvilken grad elevens præstation lever op til de faglige mål, som de er beskrevet i læreplanens afsnit 2.1., og der gives ud fra en helhedsvurdering én karakter efter 7 trinsskalaen.

I det følgende er der givet retningslinjer for karaktererne 12, 7 og 2. Retningslinjerne skal naturligvis benyttes med konduite, for der kan sagtens tænkes gode præstationer, der er skæve i forhold til det beskrevne.

Karakter	Beskrivelse	C-niveau
12 Fremragende	Fremragende præstation, der demonstrerer udtømmende opfyldelse af fagets mål, med ingen eller få uvæsentlige mangler.	Eksaminanden kan redegøre særdeles kvalificeret og demonstrerer et bredt kendskab til psykologifaglige teorier, begreber, undersøgelser og metoder. I behandlingen af prøvematerialet kan eksaminanden selvstændigt udvælge, anvende og perspektivere det psykologifaglige stof på udtømmende vis med ingen eller få uvæsentlige mangler. Fremlæggelsen er selvstændig og velstruktureret, og eksaminanden argumenterer fagligt sammenhængende med et fagligt begrebsapparat og kan forholde sig kritisk til psykologisk viden på et fagligt grundlag. Eksaminanden kan selvstændigt perspektivere relevante faglige problemstillinger og kan indgå i en faglig kvalificeret samtale.
7 Godt	God præstation, der demonstrerer opfyldelse af fagets mål, med adskillige mangler.	Eksaminanden kan redegøre rimelig sammenhængende og demonstrerer et godt kendskab til psykologifaglige teorier, begreber, undersøgelser og metoder. I behandlingen af prøvematerialet kan eksaminanden i et vist omfang udvælge, anvende og perspektivere det psykologifaglige stof på tilfredsstillende vis, om end den faglige argumentation har adskillige mangler. Fremlæggelsen er overvejende sikker og struktureret, og eksaminanden kan forholde sig til psykologisk viden, perspektivere nogle relevante faglige problemstillinger og kan indgå i en faglig samtale.
2 Tilstrækkeligt	Tilstrækkelig præstation, der demonstrerer den minimalt acceptable grad af opfyldelse af fagets mål.	Eksaminanden redegør noget usammenhængende, men der demonstreres et basalt kendskab til psykologifaglige teorier, begreber, undersøgelser og metoder. I behandlingen af prøvematerialet kan eksaminanden anvende psykologifagligt stof med en del usikkerhed. Analyse og perspektivering er karakteriseret ved at være elementær, og der savnes præcision, hvor enkelte væsentlige faglige forhold dog belyses på tilfredsstillende vis. Fremlæggelsen er overvejende usikker og løst struktureret, og eksaminanden kan kun i mindre grad, og med hjælp, forholde sig til psykologisk viden, relevante faglige problemstillinger og indgå i en faglig samtale.

Karakteren skal meddeles eleven i censurs påhør. Mange elever ønsker at være alene med lærer og censor, når de får karakteren. Det vil derfor være naturligt at lade dette ske i klasselokalet, hvor eksaminationen har fundet sted.